

11 กษัตริย์นักประชาธิปไตย?

คำปราศรัยต่อสาธารณะของกวมินลที่นับวันจะคุ้นหูมากขึ้นทุกที การวางท่าทางในหมู่ทหาร และการเดินทางเยือนสหรัฐฯ เพื่อเจรจาความค้าความมั่นคง เหล่านี้ตอบ ได้คำวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่าเขาเป็นเพียงหุ่นเชิดที่ใช้เวลาอยู่แต่กับแจ๊ซและเรือใบเท่านั้น¹ วอชิงตันเพิ่มเงินและยุทโธปกรณ์ให้ทหารไทยตามที่เขาร้องขอ ทหารไทย 10,000 นายแรกก็ไปถึงไซ่ง่อนเป็นการตอบแทนในเดือนกันยายน 2510 แม้ว่าวอชิงตันยังคงติดต่อดูระผ่านถนนอมกับประกาศเป็นหลัก กวมินลก็เริ่มสถาปนาอำนาจเหนือการเมืองไทย

กวมินลจะหวนกลับมาจากวอชิงตันคราวนี้ในมาดผู้เห็นดวงตาธรรมในประชาธิปไตยและการมีรัฐบาลที่ดี การเยือนครั้งนี้ทำให้เขาได้ตระหนักถึงกระแสต่อต้านสงครามเวียดนามที่เชื่อมกรากในอเมริกา และผลกักร่อนของมันต่อพันธมิตรที่สหรัฐฯ มีต่อไทย สื่อมวลชนอเมริกันบรรยายถึงไทย(หลังจากสหรัฐฯ ได้ให้ความช่วยเหลือมาเป็นเวลาสองทศวรรษกับเงินหนึ่งพันล้านเหรียญสหรัฐฯ)ว่ามีผู้นำทหารเผด็จการที่ฉ้อฉลและไร้ความสามารถ ที่ครองอำนาจอยู่เหนือการค้าขายเสียดที่แพร่ระบาด อุตสาหกรรมทางเพศที่คลั่งคลั่งและความยากจนชั่วหน้าตาปี William Fulbright วุฒิสมาชิกต่อต้านสงครามคนสำคัญกล่าวประนามไทยว่าไม่เป็นประชาธิปไตยและไม่สมควรจะได้รับความช่วยเหลือ ข้อความจากประธานาธิบดีจอห์นสันก็เช่นกัน บอกว่าไทยจำเป็นต้องปรับปรุงภาพพจน์ อย่างแรกด้วยการให้ถนนนำรัฐธรรมนูญกลับคืนมาและจัดให้มีการเลือกตั้งตามวิถีทางประชาธิปไตย²

กวมินลไม่สามารถปฏิเสธคำวิพากษ์วิจารณ์ได้ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไม่เคยเป็นรูปเป็นร่างเลยนับแต่ปี 2501 ขณะเดียวกัน การนอกราชการบั้งหลวงก็ระบดไปทั่วทุกหัวระแหง ยิ่งช่วยให้พลท.ได้เติบโต “ถ้าจับคนโกงไปประหารชีวิต

¹ ในต่างประเทศยังคงมีการตั้งคำถามถึงความมุ่งมั่นในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ของกวมินลและประเทศไทย *Newsweek* ในเดือนพฤศจิกายน 2510 ไปไกลถึงขนาดบอกว่ากวมินลนั้นซี้ซลาด บทความบรรยายภาพอันน่าหวาดหวั่นของการรุกรานของคอมมิวนิสต์ และบอกว่าในการไปเยี่ยมค่ายทหารในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงเทพฯ ครั้งหนึ่งในเดือนตุลาคม กวมินลไม่กล้าลงจากเฮลิคอปเตอร์มาพบกับทหาร “การปรากฏตัวของกษัตริย์อาจไม่ได้ประโยชน์อะไรนัก” *Newsweek* เสริมว่า “ในการแวะแต่ละจุด เขาเลือกที่จะอยู่แต่ในเฮลิคอปเตอร์ ในขณะที่ผู้ติดตามทำหน้าที่แจกจ่ายของที่ระลึกเนื่องในวาระการมาเยือนของเขา” รัฐบาลเดินผาง ปฏิเสธเรื่องนี้โดยสิ้นเชิง นายกรัฐมนตรีถนัดถนัดตั้งข้อกล่าวหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ *Newsweek* กล่าวคำขอโทษ อาจเป็นเพราะแรงกดดันจาก State Department ของสหรัฐฯ แต่ไม่ได้ถอนคำพูด เรื่องนี้ยังคงเป็นปัญหาคาใจอยู่ ถนนอมยืนยันว่ากวมินลได้ลงจากเฮลิคอปเตอร์ แต่เอกอัครราชทูตไทยประจำวอชิงตันเขียนถึง *Newsweek* ว่ากวมินลรั้งอยู่ข้างในเฮลิคอปเตอร์เพื่อไม่ให้ทหารต้องถอนจากแนวรบมาเพื่อป้องกันตัวเขา *Newsweek*, November 6, 1967, และ December 4, 1967.

² ข้อมูลเกี่ยวกับการเจรจาในสหรัฐฯ พบในภายหลังในงานชีวประวัติอาศศิยาวาสคดีของ William Stevenson คือ *The Revolutionary King* หน้า 165 Stevenson (โดยอ้างจากกวมินล)บอกว่าหัวข้อหลักในการเจรจาก็คือ กวมินลร้องขอเฮลิคอปเตอร์หลายลำเพื่อใช้ในโครงการพัฒนาชนบทของเขา และบอกว่ากวมินลบอกว่านี่คือทั้งหมดที่ต้องการเพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ Stevenson บอกว่า จอห์นสันยอมตามคำร้องขอ แต่ McNamara ไม่เคยปฏิบัติตาม

ให้หมด ก็คงจะเหลือคนอยู่ไม่กี่คน” เขาบอกแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยในปี 2510 “เราเองหมกปีญญา ไม่รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไรดี”³

ครั้นกลับจากอชิงตัน ภูมิพลจึงให้ถนอมประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดการเลือกตั้ง กำหนดวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็คือวันเกิดของเขาเอง เพื่อตอกย้ำความคิดที่ว่าประชาธิปไตยของไทยมาจากกษัตริย์ ถนอมดำเนินการอย่างเชื่องช้า โดยส่วนหนึ่งก็กังวลว่ารองนายกฯ ประกาศจะยึดอำนาจไปเสียเอง ในที่สุด วันที่ 20 มิถุนายน 2511 ภูมิพลก็ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

แม้ว่าจะเป็นประชาธิปไตยโดยพื้นผิว ในรายละเอียดแล้วรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้ความชอบธรรมแก่รัฐบาลทหารของถนอม ฉบับปี 2511 นี้ที่สั้นน้อ่งๆ ธรรมนูญชั่วคราวปี 2501 ของสฤษดิ์ กำหนดให้มีสองสภา โดยสภาล่างมาจากการเลือกตั้ง 219 คน และสภาสูงแต่งตั้งโดยกษัตริย์ 164 คน ภูมิพลเห็นชอบรายชื่อวุฒิสมาชิกของถนอมที่มาจาทหารเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ถนอมที่มีคนในสภาล่างจำนวนไม่มากนักสามารถควบคุมรัฐสภาได้โดยง่าย นอกจากนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกห้ามไม่ให้ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี ประธานวุฒิสภาเป็นประธานรัฐสภาโดยตำแหน่ง และวุฒิสภามีอำนาจเหนือร่างกฎหมายได้เป็นเวลาถึงหนึ่งปี นอกเหนือไปจากอำนาจยับยั้งของกษัตริย์

รัฐธรรมนูญใหม่ยังรับรองกฎหมายทุกฉบับที่ออกโดยรัฐบาลชุดก่อนๆ ทำให้กฎหมายเผด็จการที่สฤษดิ์ใช้ในการปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยคงอยู่อย่างมั่นคงต่อไป เช่น กฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ถนอมสงวนอำนาจสิทธิขาดในยามฉุกเฉินไว้กับตัวเองเหมือนสฤษดิ์ ในการเลือกตั้งเดือนกุมภาพันธ์ 2512 ด้วยความช่วยเหลือทางการเงินจากอชิงตันและอาจจะจากวงด้วย คนของถนอมชนะการเลือกตั้งในสภาผู้แทนราษฎร ทำให้เขากุมอำนาจจัดตั้งรัฐบาล⁴ รัฐบาลใหม่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่การมีรัฐธรรมนูญกับการเลือกตั้งก็เพียงพอแล้วสำหรับอชิงตัน

แต่อาจเป็นผลที่ไม่ได้ตั้งใจ ภูมิพลเกิดแสดงอาการบวระผาตต่อประชาธิปไตย การเลือกตั้งและหลักนิติธรรมขึ้นมา ทำให้คนไทยจำนวนมากกลัววิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ฝ่ายค้านในสภาก็ถล่มรัฐบาลในเรื่องทุจริตและความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเกินเหตุกับสหรัฐฯ และเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากขึ้น การพิจารณางบประมาณประจำปีต้องค้างเติ่งนับเดือนเนื่องจากมีผู้ต้องการหั่นงบประมาณของกองทัพ ถนอมและประกาศตอบโต้ด้วยการจับกุมผู้วิพากษ์วิจารณ์บางคน และปิดหนังสือพิมพ์ กระนั้นพวกเขาก็ยังต้องระแวงระวัง ไม่เพียงเพราะภาพพจน์ที่รายงานอย่างเสียหายในสหรัฐฯ เท่านั้น ฝ่ายซูประชาธิปไตยก็อ้างว่าภูมิพลอยู่ข้างพวกเขา

งานนี้ทำเอาภูมิพลกลืนไม่เข้าคายไม่ออกระหว่างทำที่เชิดชูประชาธิปไตยกับทำที่สนับสนุนการปราบปรามคอมมิวนิสต์และผู้เห็นต่างอย่างเฉียบขาด เขาเข้าใจถึงความสำคัญของการปรับปรุงธรรมาภิบาล แต่การเติบโตของ

³ *Far Eastern Economic Review*, December 28, 1967.

⁴ ดู *Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Doc. 381*, สำหรับการพูดคุยระหว่างเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ กับเจ้าหน้าที่อาวุโสไทยที่ไม่ระบุชื่อเกี่ยวกับการที่สหรัฐฯ จะทุ่มเงินเพื่อกำหนดผลการเลือกตั้ง; และ *Doc. 304*, เอกสารปี 2508 ที่ระบุว่าอเมริกาพร้อมที่จะให้เงินสนับสนุนแก่นักการเมืองและพรรคการเมืองที่ตนพอใจ

คอมมิวนิสต์และเหตุการณ์ในประเทศเพื่อนบ้านส่งเสริมแนวทางการแก้ปัญหาด้วยวิธีการแบบทหาร ถึงปี 2510 พทท.ขยายไปถึงบริเวณเทือกเขาทางภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงรายและน่านที่ติดกับประเทศลาวและมีชาวม้งอาศัยอยู่จำนวนมาก ในปี 2511 พทท.ยึดเขาค้อเป็นฐานที่มั่น ผู้ต่อต้านรัฐเพิ่มจำนวนขึ้นในบริเวณภาคใต้ตอนกลาง ตรงพรมแดนด้านตะวันตกก็เกิดความขัดแย้งระหว่างกะเหรี่ยงในป่ากับคนไทยพื้นราบ

เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการต่อสู้ที่กระจัดกระจายตามพื้นที่ แต่พทท.ก็เชื่อมประสานเป็นเครือข่ายหลวมๆ จำนวนการปะทะระหว่างผู้ต่อต้านรัฐกับตำรวจและทหารเพิ่มเป็น 372 ครั้งในปี 2511 ที่เชียงรายในเดือนเมษายน กองทหาร 18 นายถูกสังหารทั้งหมดโดยกองกำลังชาวเขาของพทท.ซึ่งไม่มีความสูญเสียเลย⁵ สองสามเดือนต่อมาคอมมิวนิสต์โจมตีฐานทัพอากาศของสหรัฐฯ ที่อุดรธานี เจ้าหน้าที่เสียชีวิตและบาดเจ็บหลายนายและเครื่องบินสองลำได้รับความเสียหาย ถึงอย่างนั้น ในปี 2511 เครือข่ายพทท.ก็ยังมีกำลังติดอาวุธไม่ถึง 4,000 คน ไม่มีฐานคนพื้นราบหรือในเมืองและมีความสัมพันธ์ที่จำกัดกับพรรคคอมมิวนิสต์อื่นๆ นอกประเทศ พวกเขาขาดแคลนอาวุธและบุคลากรที่จะประมือกับรัฐบาล และไม่ได้แสดงท่าทีว่าจะทำอย่างนั้นด้วย

แต่หลังจากต้นปี 2511 เมื่อฮานอยโจมตีไซ่ง่อนอย่างฉับพลันในช่วงเทศกาลปีใหม่ของเวียดนาม กองอำนาจการปราบปรามคอมมิวนิสต์ก็ล้มเลิกการเกลี้ยกล่อมชาวบ้านด้วยการปฏิรูปและความช่วยเหลือ ไม่ใส่ใจบทเรียนในเวียดนาม ลงมือปฏิบัติการ “ค้นหาและทำลาย” ใช้วิธีกวาดล้าง ทรมาณและศาลเตี้ยกับชาวบ้านที่ถูกสงสัยว่าให้การสนับสนุนพทท. กองทัพและตชด.เริ่มเขย่าขวัญชาวบ้านในชนบทด้วยการจับผู้ต้องสงสัยว่าเป็นพทท.ลงมาจากเฮลิคอปเตอร์ และในภาคใต้ก็จับนักโทษเข้าป่าเผาในถังแดง ตชด.เล่นบทโหดมากขึ้นกับชาวเขาด้วยเช่นกัน คราวนี้บุกตะลุยหมู่บ้านที่สงสัยว่าเป็นใจให้คอมมิวนิสต์โดยไม่เสียเวลาสร้างความสัมพันธ์ รัฐบาลเริ่มบังคับย้ายหมู่บ้านชาวเขาลงมาพื้นราบ ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องที่ดินและทรัพยากรกับคนพื้นราบเพิ่มขึ้นมาอีก

ในปี 2511 ประธานาธิบดีจอห์นสันที่ได้รับพินิจจากสงครามเวียดนามประกาศว่าจะไม่ลงสมัครตำแหน่งประธานาธิบดี ทั้ง Hubert Humphrey และ Richard Nixon ภายหลังหาเสียงด้วยการจะถอนกำลังออกจากเวียดนาม นิกสันชนะการเลือกตั้ง และหลังรับตำแหน่งในเดือนมกราคม 2512 เขาประกาศให้การดูแลป้องกันเวียดนามใต้เป็นเรื่องของคนเวียดนามเอง (“Vietnamization” of South Vietnam’s defense) อีกสองเดือนต่อมาก็ประกาศแผนลดกำลังทหารในไทยที่มีอยู่ 50,000 นาย ระหว่างนั้น วุฒิสภาสหรัฐฯ ห้ามไม่ให้ทหารเหล่านั้นทำการสู้รบในไทยหรือลาว วุฒิสมาชิก Fulbright โจมตีไทยอีกครั้งว่าเป็นประเทศบริวารของสหรัฐฯ ที่ฉ้อฉลและไม่เป็นประชาธิปไตย

ชนชั้นนำไทยพากันซื่อคไปตามๆ กัน ดูเหมือนสหรัฐฯ กำลังจะทิ้งไทยเหมือนที่ทิ้งเวียดนาม การถอนของสหรัฐฯ จะทำให้เศรษฐกิจถดถอย ที่น่ากังวลกว่าก็คือ ด้วยกำลังทหารไทยกว่า 10,000 นายในเวียดนาม กรุงเทพฯ กลัวความเป็นปฏิปักษ์โดยตรงระหว่างสองประเทศจะบานปลาย หากปราศจากการคุ้มครองของสหรัฐฯ สงครามระหว่างไทยและเวียดนามเหนือก็อาจเกิดขึ้นได้

5

สายหยุด เกิดผล, *The Struggle for Thailand* (Bangkok: S. Research Center, 1986), 86.

ถนนมั่งมือปราบปรามคอมมิวนิสต์หนักข้อขึ้น ที่เขาค้อ เชียงใหม่ เชียงรายและพื้นที่อื่นๆ กองทัพระดมอาวุธหนัก ทั้งเครื่องบินทิ้งระเบิด ปืนใหญ่และเฮลิคอปเตอร์โจมตีฐานที่มั่นของพคท. ยิงจับนาวูและทิ้งระเบิดนาปาล์มบริเวณป่าและหมู่บ้านต้องสงสัย เหมือนที่อเมริกันทำกับเวียดนาม

แต่ก็เหมือนกับในเวียดนาม ยุทธการของฝ่ายรัฐไม่ค่อยเป็นผลมากนัก นักรบของพคท.รู้สภาพพื้นที่ของตนเองดีกว่าทหาร กองทัพประสบความสำเร็จจากการปะทะมากกว่าคอมมิวนิสต์ ยิ่งกว่านั้น การสู้รบก็ดูจะยิ่งผลักดันให้ชาวบ้านเป็นฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลมากขึ้นเรื่อยๆ ดังเช่นกรณีถล่มหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่เชียงรายในเดือนกุมภาพันธ์ 2511 กองกำลังพคท.ได้เข้าไปในหมู่บ้านคืนหนึ่งเพื่อโจมตีตำรวจหมู่บ้านเล็กๆ หมู่หนึ่งที่มาเยือนหมู่บ้าน หลังจากนั้น ชาวบ้านยืนยันว่าพวกเขาไม่ได้ให้การช่วยเหลือพวกคอมมิวนิสต์ โดยแสดงการพิสูจน์ถึงความจงรักภักดีว่าไม่กี่ปีก่อนหน้านั้นเองภูมิพลได้มอบเกียรติยศบางอย่างให้แก่ปู่ของผู้ใหญ่บ้าน และปีก่อนหน้านั้นส่งวาลซ์ก็เพ็งบริจาค โรงเรียนให้กับหมู่บ้าน ถึงกระนั้น เครื่องบินกองทัพอากาศก็ทิ้งระเบิดถล่มหมู่บ้านและทหารราบก็เผาทำลายโรงเรียนและศูนย์กลาง⁶

ในปี 2512 พคท.ประกาศสถาปนากองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทยอย่างเป็นทางการ แม้จะดูน่าตื่นตระหนกสำหรับคนในกรุงเทพฯ แต่กองทัพที่ขาดแคลนยุทธโปกรณ์นี้ไม่มีศักยภาพที่จะเคลื่อนกำลังลงจากป่าเขามาได้เลย ภัยคุกคามจากพวกเขาในฐานะขบวนการคอมมิวนิสต์นั้นเป็นอะไรไม่มากไปกว่าในทางทฤษฎี Jeffrey Race ผู้เชี่ยวชาญเรื่องขบวนการต่อสู้กับรัฐในเอเชียกล่าวในช่วงนั้นว่า คนที่คิดว่าพคท.เป็นคอมมิวนิสต์ที่แท้จริงนั้นก็มิแต่บรรดาหัวๆ ของพคท.เองและของรัฐบาลไทยเท่านั้น ไม่อย่างนั้นก็มองได้ว่าพวกเขาก็คือชาวเขาที่ต่อสู้กับการกดขี่แค่นั้นเอง⁷

ยิ่งกว่านั้น มวลชนของพคท.ก็ยังมี ความจงรักภักดีอย่างเหนียวแน่นต่อภูมิพล นักข่าวรายหนึ่งรายงานในปี 2515 ว่า “ การขยายฐานมวลชนในเมืองไทยทำได้ค่อนข้างยากเนื่องจากชาวบ้านมีความเคารพในกษัตริย์ และด้วยลักษณะไทยพุทธที่ชอบความสงบเรียบร้อยและไม่การเมือง”⁸ ด้วยเหตุนี้ นักข่าวรายนั้นเขียนต่อว่า พคท.จึงมีนโยบายที่จะไม่โจมตีภูมิพลหรือวงการสงฆ์

ภูมิพลและสิริกิติ์ปฏิบัติภารกิจพิธีกรรมและงานการกุศลต่อไป พิธีสดุดีตระกูลจักรีต่างๆ ดำเนินไปตามกำหนด ภูมิพลฟื้นฟูพิธีเหเรือสำหรับภลินหลวงขึ้นม้ออีกครั้งในปี 2510 เมื่อมีการค้นพบช้างเผือกที่ภาคใต้ในปี 2511 มันถูกนำเข้ามาในวังด้วยพิธีใหญ่โต ในวันเกิดครบสามรอบของสิริกิติ์ในเดือนสิงหาคม เธอพิมพ์หนังสือรวมบทความทางประวัติศาสตร์ที่สรรเสริญกษัตริย์ในตระกูลจักรีเป็นรายตัว สองสามภรรยาแสดงการสนับสนุนกองทัพด้วยการไปเยี่ยมทหารที่ได้รับบาดเจ็บตามโรงพยาบาลและทหารที่อยู่แนวรบ โดยมักแต่งชุดทหารอยู่เสมอ ภูมิพลก็จะทำการทดสอบอาวุธต่างๆ และให้คำแนะนำเชิงกลยุทธ์

⁶ *Far Eastern Economic Review*, April 25, 1968.

⁷ Jeffrey Race, “The War in Northern Thailand,” *Modern Asian Studies* 8, no. 1 (1974): 85-112.

⁸ *Far Eastern Economic Review*, May 13, 1972.

ในขณะที่เดียวกัน ด้วยการใช้โครงการพัฒนาของเขาเองเป็นแบบอย่าง ภูมิพลทำทนายวิธีการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล เขาขยายโครงการต่างๆ โดยมีพิเศษ รัชนีคู่นุ่เล่นเรือของเขาเป็นผู้จัดการ ให้ความสนใจมากขึ้นต่อความเป็นอยู่ของชาวเขา ที่ส่วนใหญ่ยังคงไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล โครงการของภูมิพลตั้งสหกรณ์ในหมู่บ้านชาวเขา โดยเริ่มที่ธนาคารข้าวของชุมชน มีโครงการพืชทดแทนเพื่อหันเหชาวเขาจากการปลูกฝิ่น⁹

ภูมิพล(พร้อมด้วยองค์กรระหว่างประเทศ)ยังได้บีบให้รัฐบาลมอบสัญชาติไทยแก่ชาวเขาซึ่งหมายรวมถึงสิทธิในบริการต่างๆ ของรัฐด้วย ในระยะเวลาสี่ปี จนถึงปี 2516 ว่ากันว่าชาวเขาราว 200,000 คนได้รับสัญชาติ แม้จะกลายเป็นว่าไม่ใช่สถานะพลเมืองไทยโดยบริบูรณ์ก็ตาม¹⁰ ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง ภูมิพลวิพากษ์วิจารณ์แนวทางการพัฒนาและความเกินพอดีของยุทธการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐ เขากล่าวแนะนำในหลายโอกาสว่ากองทัพควรระงับการกดขี่มากขึ้นและรัฐบาลมีความจริงใจมากขึ้นแทนที่จะโฆษณาชวนเชื่อขึ้นชมตัวเอง¹¹ หลังจากไปเยี่ยมหมู่บ้านม้งในภาคเหนือที่ถูกกองทัพถล่มช่วงปลายปี 2511 ภูมิพลบอกว่ารัฐบาลกระทำผิด เขายืนยันว่ามีชาวเขาไม่กี่คนที่เข้าร่วมกับคอมมิวนิสต์ “มีอยู่น้อยคนที่แดงจริงๆ ถ้าเราทำผิดพลาด ชาวเขาทั้งเผ่าจะกลายเป็นแดงและสร้างปัญหาให้เราไม่จบสิ้นในภายหลัง”

ในช่วงปี 2512 ภูมิพลวิพากษ์วิจารณ์หนักขึ้น เขาบอกกับนักศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้านในประจวบคีรีขันธ์ ที่ชาวบ้านอยู่อาศัยในเขตป่าสงวน

คนเหล่านี้อยู่อาศัยหาเลี้ยงชีพอย่างสงบ มีกฎเกณฑ์ของตัวเอง ไม่มีอาชญากรรม อาจเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยได้ แต่ไม่มีเจ้าหน้าที่จากทางการ อันที่จริง ไม่มีเจ้าหน้าที่ พวกเขาจะเป็นประชาธิปไตยมากกว่ามี... แต่พวกเขาถูกมองเป็นพวกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เราไม่ต้องการอยู่แล้วที่จะให้มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย แต่เราเองก็ได้สร้างพวกเขาขึ้นมาด้วยการกล่าวหาชาวบ้านที่ปกครองตนเองอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นประชาธิปไตยว่าเป็นผู้บุกรุกเขตป่าสงวนและผลักดันพวกเขาออกมา¹²

เขาพูดกับกลุ่มนักธุรกิจว่าการก่อความไม่สงบนั้นเป็นฝีมือการปลุกปั่นของคนต่างชาติ แต่ก็โดยอาศัยเงื่อนไขที่เข้อยู่แล้วภายในประเทศ “ถ้าประเทศปราศจากความยุติธรรมอย่างถาวรแล้ว ก็จะเกิดความระส่ำระสาย หลายคนถูกผลักดันให้เป็นผู้ก่อความไม่สงบด้วยสถานการณ์บีบบังคับ... กำลังทหารนั้นเรารู้ได้ เพราะเราเป็นชาตินักรบ แต่การเอาชนะการก่อการร้าย

⁹ แม้จะมีการอ้างว่าภูมิพลเป็นผู้ริเริ่มโครงการนี้ แต่มันก็เริ่มท่ามกลางปฏิบัติการต่างๆ ของหน่วยงานสหรัฐฯ และ UNDP ที่กำลังทำอยู่แล้วและกว้างขวางกว่ามาก แต่ด้วยภาพพจน์ที่มีเสน่ห์มากกว่า ภูมิพลได้รับการยกให้เป็นหัวหน้าของโครงการทั้งหมด

¹⁰ ชาวเขาได้รับเหรียญรูปภูมิพลโดยมีหมายเลขสลักไว้ด้านหลัง เหรียญนี้ให้สิทธิอะไรไม่มากเลย แต่ก็กลายเป็นเครื่องรางของขลังสำหรับชาวเขาจำนวนมากไป พวกเขายังคงถูกจำกัดการเดินทาง และถูกๆ ที่เกิดใหม่ไม่ได้รับสัญชาติไทย

¹¹ ดูตัวอย่าง Race, “The War in Northern Thailand,” 105.

¹² พุดที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 13 มีนาคม 2512, อ้างโดย Gray, *The Soteriological State*, 686-88.

ที่เกิดจากน้ำมือของเราเองนั้นยากกว่ามาก... ต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ชนบทให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง ความยุติธรรม ความมีสติและการเสียสละ มิฉะนั้นแล้วเราคงต้องยอมแพ้แก่ผู้ก่อการร้าย”¹³

ภูมิพลวิจารณ์พ่อค้ายักธุรกิจที่เกื้อหนุนการทุจริตและการรังแกชาวบ้าน เขาบอกว่าพ่อค้าคนกลางกดชาวบ้านให้ยากจนด้วยการกดราคาซื้อผลผลิต เขายังตำหนินักแก๊งกำไรที่ดินอีกด้วย เมื่อไหร่ที่รัฐบาลสร้างถนน นายหน้าที่ดินก็จะพากันไปกว้านซื้อที่ดินชานานาที่ไร้การศึกษาด้วยเงินจำนวนไม่มากแต่ก็เข้ายวนใจ ภูมิพลบอกว่า ในท้ายที่สุดเงินก็ถูกใช้หมดไปอย่างรวดเร็วและครอบครัวที่ไร้ที่ดินก็ต้องเช่าที่ดินของตัวเอง หรือย้ายไปหางานรับจ้างในเมือง หรือไม่ก็ไปหักล้างทางป่าโดยผิดกฎหมาย

ยิ่งหว่าหาญกว่านั้น ภูมิพลชักชวนให้นักศึกษาคัดค้านรัฐบาลให้บริหารงานด้วยความเป็นธรรมมากขึ้น ตามชนบทโบราณของการฎีกาขอความยุติธรรมจากกษัตริย์ “เราจึงบอกกับท่านนายพลเหล่านั้น,” เขาพูดกับนักศึกษาประสานมิตรในปี 2512 “ว่าพวกท่านจงเรียนรู้ที่จะรับฟังประชาชน”¹⁴ เขาแนะนำนิสิตจุฬาฯ ให้คิดด้วยตัวเอง แทนที่จะถูกบงการโดยข้าราชการที่ไร้วิญญูณ “เพื่อที่ประเทศของเราจะได้เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชน”¹⁵ สำหรับนักศึกษาและแอลลิวิสต์แล้ว คำพูดอย่างนี้ทำให้ภูมิพลอยู่ข้างเดียวกับพวกเขา ตรงข้ามกับรัฐบาลทหารของถนอม-ประภาส

ทว่านักศึกษาเข้าใจผิด เนื่องจากภูมิพลกำลังมุ่งหน้าไปยังอีกทิศทางหนึ่งที่แตกต่างไปโดยสิ้นเชิง หลังจากสองทศวรรษแห่งการเรียนรู้และประสบการณ์ ทักษะของเขาต่อการบริหารประเทศสมัยใหม่ การพัฒนาเศรษฐกิจ ศาสนาพุทธและศีลธรรม กำลังตกผลึกเป็นปรัชญาการปกครองอันเป็นแบบเฉพาะตัวของเขาเอง ซึ่งมีรากอยู่ในแนวคิดจักรีธรรมราชาสมบูรณาญาสิทธิ ด้วยมีแต่ผู้ที่มีบุญญาธิการสูงสุดเท่านั้นที่จะทำได้ ภูมิพลกำลังเริ่มการตีความของตนเองเกี่ยวกับธรรมะสำหรับโลกสมัยใหม่

หัวใจของทักษะของเขาคือคตินิยมสมัยใหม่ที่โปรโมทโดยวชิราวุธคือ หน้าที่สูงสุดของประชาชนทุกคนคือการชำระไว้ซึ่งสามัคคีของชาติภายใต้กษัตริย์ องค์ประกอบง่ายๆ ของมันคือ ความอดุสาหะ ความเสียสละและหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวซึ่งหมายถึงทั้งครอบครัวจริงๆ และครอบครัวแห่งชาติที่มีกษัตริย์และราชินีเป็นพ่อและแม่ เช่นเดียวกับวชิราวุธ ภูมิพลเน้นความสามัคคีจนแทบจะเป็นบัญญัติทางศาสนา เพื่อความสามัคคี ทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ “ชาติประกอบด้วยสถาบันต่างๆ อย่างเดียวกับที่ร่างกายประกอบขึ้นด้วยอวัยวะส่วนต่างๆ ชีวิตของเราดำรงอยู่ได้เนื่องจากอวัยวะ

¹³ พุดที่ชลบุรี มิถุนายน 2512, อ้างแล้ว, 692.

¹⁴ 15 มีนาคม 2512, อ้างถึงใน Morell and Chai-anan, *Political Conflict*, 69.

¹⁵ Gray, *The Soteriological State*, 688.

น้อยใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ได้ปกติ เช่นกัน ชาติก็ดำรงอยู่ได้เนื่องจากสถาบันต่างๆ เข้มแข็งและปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของตนเองอย่างเต็มที่”¹⁶

ในการปราศรัยวาระต่างๆ เขาจะจงระวังสาเหตุที่ทำให้ชาติขาดความสามัคคี ปัญหาหลักก็คือ (นำขึ้นที่ตรงกับที่พลท.เองก็บอก) ทุนนิยมที่เห็นแก่ตัว ซึ่งขาดจริยธรรมและแบ่งแยกสังคม ทุนนิยมไม่ได้ให้รางวัลตอบแทนมากที่สุดแก่ผู้ที่ทำงานหนักมากที่สุดหรือผู้ที่ปฏิบัติตามหน้าที่ แต่มันให้ประโยชน์แก่ผู้ที่เอาเปรียบผู้อื่นมากกว่า และนี่เป็นการทำลายความสามัคคี ภูมิพลบอกว่าพ่อค้าและนักเก็งกำไรที่ดินที่เอาเปรียบชาวนา “อาจอยู่ฝ่ายเดียวกับผู้ก่อการร้าย”¹⁷ และเมื่อเขาวิจารณ์ความผิดพลาดของรัฐบาลที่ให้เครื่องมือหนักแก่เกษตรกรที่เพียงแต่ต้องการความช่วยเหลือที่พื้นฐานกว่านั้น เขาบอกว่า “ไม่ใช่ทุกคนจะมีรถแทร็คเตอร์ได้ ยกเว้นนายทุนที่ไม่คำนึงถึงชาวบ้านทั่วไปอยู่แล้ว”¹⁸

สำหรับชาวมาร์กซิสต์แห่งพลท.แล้ว นี่เป็นเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่สำหรับภูมิพล มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ภูมิพลมองว่าความสามัคคีจะเกิดขึ้นได้ก็แต่จากแรงกระตุ้นที่ไม่เห็นแก่ตัวตนเองเท่านั้น หรือพูดจากภาษาธรรมะก็คือ ความตั้งมั่นอันบริสุทธิ์ เขาบรรยายว่าการพัฒนาชนบทควรกระทำโดยใช้ “ความสามารถ ภูมิปัญญาและสติปัญญาาระดับสูง ควบคู่ไปกับความสุจริตโดยปราศจากความคิดหาผลประโยชน์ใดๆ ใครที่อยากหาเงินควรจะไปลาออกไปและไปทำธุรกิจ”¹⁹ และเขาเสริมว่า “มีแต่คนที่ฉลาดและครุ่นคิดเท่านั้นที่จะสามารถแยกแยะระหว่างผู้ที่ต้องการพัฒนาจริงๆ กับผู้ที่ต้องการทำเพื่อผลประโยชน์ของพรรคพวกตน”²⁰

ไม่เพียงแต่นักธุรกิจนายทุนเท่านั้นที่มีวิถีคิดที่เห็นแก่ตัวและเป็นอันตรายอย่างนี้ ภูมิพลบอก มันยังระบาดในหมู่นักวิชาการ นักการเมืองและข้าราชการด้วย ซึ่งมักจะกระทำการเป็นการที่บ่อนทำลายความสามัคคีของคนในชาติ ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เขาสั่งสอนนักศึกษาและข้าราชการให้ทำงานหนักโดยไม่คิดถึงผลประโยชน์ส่วนตัว และเขาชื่นชมการทำงานของแพทย์ที่อยู่ในชนบทว่าเป็น “การกระทำที่กล้าหาญที่สุด” “การต้องเผชิญกับความตรากตรำทางกายภาพ ความเสี่ยง ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อแพทย์ที่ดี คนที่ดีและผู้รักชาติ”²¹ เขายกตัวเขาและครอบครัวเป็นตัวอย่าง เขาบอกให้นักศึกษาเล่าเรียนเพื่อรับใช้ประเทศชาติ เหมือนอุบลรัตน์ลูกสาวของเขาที่ตั้งใจจะเรียนนิเวศลิษฐ์ฟิสิกส์ที่ Massachusetts Institute of Technology เพื่อทำประโยชน์ให้กับประเทศ

ภูมิพลไม่ได้กล่าวโทษแต่เพียงทุนนิยมเท่านั้น เขายังบอกว่าระบบราชการและกฎหมายสมัยใหม่บ่อนทำลายการพัฒนาและความสามัคคีของชาติไม่แพ้กัน จากคำปราศรัยของเขาในปลายทศวรรษที่ 2503 ถึงต้นทศวรรษ 2513 ชัดเจนว่า

¹⁶ อ้างใน Kevin Hewison, ed., *Political Change in Thailand* (London: Routledge, 1997), 66.

¹⁷ ภูมิพล อดุลยเดช, *Royal Addresses and Speeches* (Bangkok: Office of the Prime Minister, 1976), 26.

¹⁸ Gray, *The Soteriological State*, 694.

¹⁹ อ้างแล้ว, 696.

²⁰ อ้างแล้ว, 697.

²¹ อ้างแล้ว, 690.

เขาโทษข้าราชการที่เรื่องมากและสำคัญผิด และการยึดกฎหมายอย่างเคร่งครัดตายตัวของพวกเขา ว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การก่อการร้ายขยายตัว แม้ว่ามันเป็นทัศนะที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่บทเรียนที่ภูมิพลดึงออกมานั้นเป็นคนละเรื่อง เขาสรุปว่าการบริหารประเทศแบบสมัยใหม่นั้น ไม่ได้เท่าการปกครองโดยจักรีธรรมราชาแบบเดิม ตามที่พวกเขาจากระบอบเก่า ได้สอนเขามา ระบบการบริหารงานแผ่นดินของไทยสมัยใหม่นี้เป็นสิ่งนำเข้าจากตะวันตก และไม่สอดคล้องกับคนไทย ในขณะที่กฎหมาย(ก็เหมือนกับทุนนิยม)อาจมาจากแนวคิดที่ดี แต่ในทางปฏิบัติกลายเป็นเครื่องมือการเอารัดเอาเปรียบที่ทำให้ชาติอ่อนแอ “เราได้ปฏิรูประบบการบริหารประเทศบนพื้นฐานหลักการของต่างชาติ โดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตของประชาชน... กฎหมายกับความเป็นจริงอาจแตกต่างกัน และมีช่องโหว่อยู่ไม่น้อยเลย” เขาพูดกับคณะนิติศาสตร์ของจุฬาฯ ในเดือนมีนาคม 2512²²

เขามักจะยกตัวอย่างชุมชนที่ประจวบฯ ขึ้นมาประกอบคำอธิบายของเขาเสมอ ชุมชนที่เขาบอกว่ามีจิตวิญญาณประชาธิปไตยแต่ถูกรังแกโดยเจ้าหน้าที่ที่ยึดกฎหมายแบบเคร่งครัด “เราเรียกร้องให้พวกเขาต้องรู้กฎหมาย แต่กฎหมายอย่างนี้... ไม่ใช่กฎหมายที่แท้จริง... ไม่ใช่เรื่องไปโทษชาวบ้านว่าไม่รู้กฎหมาย... ถ้าเราจะปกครองและช่วยให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เราไม่สามารถยึดกฎหมายตามตัวอักษรได้... พิจารณาในแง่ที่เป็นความรับผิดชอบของตนเอง ไม่ใช่ทำงานตามหน้าที่ที่ติดอยู่ในกรอบตายตัวของราชการที่มีลำดับชั้นอำนาจของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา”²³ ในอีกวาระหนึ่ง เขาบอกว่า “กฎหมายไม่พูดถึงคนที่อยู่ในป่าอยู่แล้ว... เมื่อมีการเปิดป่าสงวน คนใหม่เข้ามา เบียดขับคนที่อยู่มาก่อนออกไป บางทีก็ค่อนข้างโหดร้าย อาจจะทำให้มีผู้ก่อการร้ายมากขึ้น... ควรต้องคำนึงถึงมนุษยธรรม ความเอื้ออาทร และการกระทำเพื่อส่วนรวมจริงๆ และต้องต่อต้านการใช้กฎหมายไปสนับสนุนผู้กดขี่รังแกประชาชน”²⁴

ส่วนระบบราชการ เขายกตัวอย่างมากมายถึงความอืดอาด ความสูญเปล่าและการขาดแนวทางแก้ปัญหาชนบทที่มีเหตุมีผล ในการปราศรัยต่อชมรมโรตารีกรุงเทพฯ ในปี 2512 เขาชี้ว่าหน่วยงานราชการต่างๆ คิดขัดในระเบียบราชการอยู่ตลอดเวลา จึงไม่ได้ช่วยเหลือประชาชนจริงๆ โครงการต่างๆ ของเขาเมื่อเทียบกันแล้วมีประสิทธิภาพกว่า ไม่มีต้นทุนมากนัก ช่วยลดความยากจน ยุติการตัดไม้ทำลายป่าและการค้ายาเสพติด ปกป้องชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และทำให้พวกเขาเป็นพลเมืองที่ดี โครงการของเขาทำอย่างนี้ได้ด้วยการหลีกเลี่ยงการประชุมบ่อยๆ ระเบียบขั้นตอนที่เทอะทะและการสูญเสียทรัพยากรไปกับคนที่ฉ้อฉล อีกนัยหนึ่ง โครงการของเขาอดเยี่ยมกว่าเพราะเขาไม่ได้ทำงานแบบเดียวกับรัฐบาล²⁵

เรื่องนี้กลายมาเป็นประเด็นหลักประเด็นหนึ่งของรัชสมัยของเขา ครั้งแล้วครั้งเล่าเขาจะเปรียบเทียบความล้มเหลวของระบบราชการและกฎหมาย และความเห็นแก่ตัวของทุนนิยม กับความสำเร็จของโครงการของเขา ซึ่งเป็นผลมาจาก

²² อังแล้ว, 685-88.

²³ อังแล้ว

²⁴ อังแล้ว, 695.

²⁵ ภูมิพล อุดลยเดช, ปราศรัยต่อโรตารีกรุงเทพฯ, 27 กุมภาพันธ์ 2512, รวมพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : บริพัตรบพิตร, 2513)

ธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ แต่ภูมิภาคก็เข้าใจว่าความสามัคคีและความไม่เห็นแก่ตัวที่อิงอยู่บนธรรมะนั้นยังไม่เพียงพอที่จะสร้างชาติที่แข็งแกร่งและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ เขามองว่าคนไทยนั้นยอมรับชะตาหรือกรรมอย่างเชื่องๆ มากเกินไป นี่เป็นด้านลบของความไม่ทะยานอยาก และเป็นจุดอ่อนที่อันตรายของสังคมไทย

เพื่อแก้ปัญหานี้ ภูมิภาคต้องคิดแปลงหลักศีลธรรมที่ชี้นำคนไทย เขาสนับสนุนแนวคิดของการทำงานหนัก ที่เป็นมากกว่าหน้าที่ มันเพิ่มเข้าไปในรายการหลักธรรมพุทธเถรวาทที่ปกติกจะเป็นการยินยอมรับในโชคชะตา เนื่องจากมันผูกโยงความเป็นเอกภาพเข้ากับภาวะวิริยะอุตสาหะ ไม่ใช่แค่กรรมและความตั้งใจดีเท่านั้น นี่เป็นความคิดที่แหวกแนวเพราะการทำงานหนักหมายถึงการตั้งเป้าหมายและทุ่มเทความพยายามเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้น นั่นคือ ความอยากที่จะประสบความสำเร็จและบรรลุผล ซึ่งแย้งกับหลักการสำคัญของพุทธเถรวาท

ในการตีความของภูมิภาค การทำงานหนักเป็นประโยชน์ในตัวของมันเอง เมื่อเชื่อมกับความตั้งใจบริสุทธิ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจถึงความสุข เข้าใจถึงนิพพานมากขึ้น ไม่เชิงเป็นปัจเจกบุคคลแต่ในฐานะส่วนหนึ่งของชาติไทย และมันยังมีผลบุญที่ปกป้องผู้ปฏิบัติจากความชั่วร้ายและความทุกข์ จากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์และการกดขี่ของราชการ

ภูมิภาคเริ่มปราศรัยเรื่องการทำงานหนักตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2503 เพื่อชี้แนะทั้งคนเมืองที่มีการศึกษา ที่เขามองว่าโดยทั่วไปแล้วมีความเห็นแก่ตัว และชาวบ้านที่เขามองว่าขี้เกียจ ฟังดูเป็น Swiss Calvinist มากกว่าที่จะเป็นธรรมราชาแห่งสยาม เขาบอกประชาชนว่าพวกเขาจะเจริญก้าวหน้าถ้าทำงานหนัก และพวกเขาสามารถปกป้องตนเอง ได้ถ้าพึ่งพาตัวเองได้มากขึ้น ยกตัวอย่าง ในการปราศรัยเดือนมิถุนายน 2512 เขาบอกกับบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาว่าการให้รถแทรกเตอร์สมัยใหม่ช่วยเกษตรกรรายจนในการหว่านไถป่านั้นรังแต่จะทำให้พวกเขาขี้เกียจและคอยแต่พึ่งพา เท่าที่เป็นอยู่กระทั่งจะคายหญ้าในไร่สวนพวกเขาก็ไม่อยากจะทำอยู่แล้ว จอบเสียมก็ยังใช้ได้อยู่ และถ้าพวกเขาทำงานด้วยตัวเองก็จะประสบความสำเร็จมากกว่านี้²⁶

ภูมิภาคยังดัดแปลงหลักธรรมว่าด้วยความตั้งใจอันบริสุทธิ์อีกด้วย ความตั้งใจบริสุทธิ์ กระทั่งเมื่อรวมกับการทำงานหนักแล้วก็ตาม ก็ยังไม่พอเพียงสำหรับการธำรงความสามัคคีและปกป้องประเทศชาติ ความตั้งใจบริสุทธิ์ยังคงยอมให้มีการยอมรับชะตาสำหรับความคิดพลาดและความล้มเหลว อันเป็นทัศนคติบ่อนทำลายที่ไม่เพียงแต่ทำให้คนจนอ่อนแอเท่านั้น แต่ยังทำให้ประเทศอ่อนแอด้วย เขาพูดกับกลุ่มข้าราชการในปี 2512

ความคิดพลาดหรือการละเมิดกฎเกณฑ์ หากกระทำไปด้วยความตั้งใจที่บริสุทธิ์แล้วก็ไม่ถือโทษ แต่จะเป็นเรื่องใหญ่ถ้ากระทำด้วยความเขลาเบาปัญญา เนื่องจากผู้ดำเนินโครงการ(พัฒนา)นั้นจะต้องชำนาญมีความสามารถและไม่สามารถที่จะเขลาได้... ความคิดพลาด หากกระทำโดยเจตนาบริสุทธิ์สามารถมองข้ามไปได้ แต่ถ้าไม่ใช่ ก็อาจ

²⁶ ดู Gray, *The Soteriological State*, 694-96.

ถือเป็นการทรยศ... ผู้ที่ทำให้เกิดความล้มเหลวจะต้องเป็นผู้ทรยศ อาจฟังดูแรงไป แต่มีเหตุผล เพราะ... ช่องโหว่
ใดๆ ที่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ก่อการร้ายหรือผู้ไม่หวังดีได้ฉวยใช้นั้นเป็นการทำผิดต่อประเทศชาติ²⁷

สิ่งที่ต้องการไม่ใช่ความเขลาที่ปรารถนาดี แต่เป็นการคิดใช้เหตุผลและความรู้ เขาบอกแก่นักศึกษา “เมื่อมีภาระหน้าที่ที่
ต้องปฏิบัติ จงหยุดพิจารณาก่อน... หมายถึงว่างานนี้ต้องทำอะไรบ้างและเราถูกบอกให้ทำอะไร จากนั้นใช้ความคิดหรือใช้
เหตุผล ทุกสิ่งจะต้องมีเหตุผล และสิ่งที่เราถูกบอกให้ทำจะต้องรองรับด้วยเหตุผล... เมื่อสงสัย ก็ถามเพื่อจะได้เพิ่มเติม
ความรู้ของเรา การเงี่ยบอจะเป็นผลเสียต่อตัวเอง ต่อชุมชนและต่อประเทศชาติ”²⁸

วิถีคิดของภูมิพลยังคงมีรากมาจากแนวคิดเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ความเสียสละและความไม่มีตัวตนเป็นสิ่งที่
ประโยชน์ ขณะที่ความโลภและการเอารัดเอาเปรียบก่อให้เกิดกรรมเวร นวัตกรรมของเขาก็คือ การเจาะจงว่าความดีหรือ
การประพฤติธรรมประกอบด้วยอะไรบ้าง ความรุดหน้าในการตีความธรรมะของเขานี้แสดงถึงความเชื่อมั่นของตนเองใน
ฐานะผู้นำทางสติปัญญาของราชอาณาจักร เขาพบเห็นข้อบกพร่องในหลักคำสอนทางจิตวิญญาณของประเทศและทำหน้าที่
ธรรมราชาในการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

ส่วนคนฟังจะไม่ได้เข้าใจสาระทุกครั้งไปนั่นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ การปราศรัยของเขาบ่อยครั้งจะเป็นเหมือนพระ
เทศน์ไปเรื่อยๆ ใช้วิธีไล่เรียงตรรกะเพื่อแสดงสิ่งที่จะเขาเข้าใจ ความคิดเห็นของเขาถูกแสดงออกอย่างคลุมเครือ เขามัก
เตือนให้คนยึดมั่นในหน้าที่เฉพาะของตนและธำรงความสามัคคีและความเรียบร้อย และเขาแทบไม่เคยระบุให้ใครทำอะไร
อย่างชัดเจนชัดคำ ปล่อยให้ผู้ฟังตีความไปได้ต่างๆ นานา เหมือนคำทำนายของศาสตราจารย์ผู้เร่ร่อนกายอยู่บนยอดเขา

การวิพากษ์วิจารณ์ของภูมิพลชวนให้นักการเมืองเสรีนิยม นักศึกษาและแรงงานเข้าใจว่าเป็นการโจมตีรัฐบาล
ตรงๆ ซึ่งคงไม่เป็นไปตามความมุ่งหมายของเขาเสียทีเดียว แต่คนเหล่านั้นที่โดนกดมานานกว่าทศวรรษก็นึกว่าเขากำลัง
สนับสนุนการเคลื่อนไหวของประชาชน

ประเทศไทยกำลังสูงงอมสำหรับเรื่องนี้ การเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งได้เกิดขึ้นนับแต่ปลายทศวรรษ 2493
ประชากรของกรุงเทพฯ เพิ่มจำนวนเป็นสองเท่า เป็นสี่ล้านคน ชนชั้นคอเสื้อขาวมีจำนวนเพิ่มขึ้นเกือบสิบเท่า หรือกว่า
200,000 คน และจำนวนนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเพิ่มจาก 20,000 คนเป็นกว่า 100,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ
ชนชั้นกลางในเมืองที่มีการศึกษาต่างก็มีความคาดหวังของตัวเอง พวกเขากังวลเรื่องคอมมิวนิสต์ แต่ด้วยการเคลื่อนไหว
ของพลท.มั่งแต่ชนบท พวกเขาจึงให้ความสำคัญกับการทำมาหากิน การทุจริตของรัฐบาล และผลเสียของการมีฐานทัพ
อเมริกันอยู่ในประเทศ

นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มจำนวนผู้ใช้แรงงานในเมือง แรงงานนอกภาคการเกษตรของไทยเพิ่มจำนวนขึ้น 50
เปอร์เซ็นต์ภายในหนึ่งทศวรรษ ส่วนใหญ่ในพื้นที่อุตสาหกรรมในกรุงเทพฯ คนงานเหล่านี้ได้ค่าแรงต่ำ อาศัยอยู่ในสลัมที่

²⁷ อ้างแล้ว, 695-96.

²⁸ อ้างแล้ว, 697.

แทบเข้าไม่ถึงบริการสาธารณะ และแทบไม่ได้รับการคุ้มครองจากการเอาเปรียบของนายจ้าง การประท้วงหยุดงานของแรงงานแม้จะยังมีไม่มากนักแต่ก็เพิ่มจำนวนขึ้นในปลายทศวรรษ 2503 ก่อนกระแสต่อต้านรัฐบาล โดยเฉพาะนักศึกษาและผู้ใช้แรงงานที่มาจากชนบทและนักศึกษาไทยที่กลับมาจากยุโรปและอเมริกาที่พวกเขาได้สัมผัสกระแสต่อต้านสงครามและเชิดชูประชาธิปไตย กระแสนี้ไหลบ่าเข้าไปยังรัฐสภา นายกฯ ถนอมต้องเผชิญกับการคัดค้านการใช้จ่ายทางทหารจากสส.ที่ต้องการงบประมาณสำหรับบริการทางสังคม

สำหรับคนไทยจำนวนมากที่มีทัศนคติใหม่เหล่านี้ การที่ภูมิพลสนับสนุนการมีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งรวมทั้งการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลยิ่งก่อกระแสต้านหนักยิ่งขึ้น นักศึกษาทั้งหมดในรุ่นนี้ได้เติบโตมาด้วยการปลุกฝังในจักรีปรณัม เข้าใจว่าสถาบันกษัตริย์คือผู้ประทานประชาธิปไตยและระบอบรัฐธรรมนูญแก่ประเทศนี้แต่เพียงผู้เดียว และสนับสนุนสิทธิและข้อเรียกร้องของประชาชน คำวิจารณ์ของภูมิพลแสดงให้เห็นว่าข้อเรียกร้องของพวกเขาสอดคล้องกับเบื้องบน ซึ่งสร้างความชอบธรรมให้กับพวกเขา ทัศนคตินี้ได้รับการหนุนเสริมเมื่อเสนีย์และคึกฤทธิ์ ปราโมช โจมตีรัฐบาลในปี 2513 คึกฤทธิ์เขียนใน *สยามรัฐ* ว่า “เกิดอะไรขึ้นกับบ้านเมืองของเรา? ประชาชนยิ่งจนลงและทุกข์เข็ญมากขึ้นเรื่อยๆ ... อาชญากรรมและโจรผู้ร้ายชุกชุม โจรการเมืองก็คูดอยู่ทุกหัวระแหง... ผมมีความจริงรักกัคิดต่อกษัตริย์ แต่เมื่อพิจารณาสภาพในปัจจุบันแล้ว ผมมีแต่จะรู้สึกว่ประเทศของเราจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงการมีนโยบายซ้ายได้” ด้วยสถานะของคึกฤทธิ์ที่เป็นกระบอกเสียงของวังและปัญญาชนเสรีนิยม ฝ่ายซ้ายคงจะเชื่อว่านี่คือความรู้สึกของภูมิพลเอง²⁹

เรื่องนี้ทำให้ภูมิพลอยู่ในจุดก้ำกึ่ง เนื่องจากเขายังคงให้การสนับสนุนรัฐบาลทหารอยู่ กองทัพและรัฐบาลเป็นผู้คุ้มครองหลักของวัง และเขาก็โปรดปรานถนอมเป็นการส่วนตัว แม้ว่าจะไม่ขัดแย้งกับประภาส ด้วยนักศึกษา ผู้ใช้แรงงาน และนักการเมืองที่ฮึกเหิมส่งเสียงดังมากขึ้นทุกที ภูมิพลจะตระหนักในปี 2513 ว่าเกิดอะไรขึ้น เขาเปลี่ยนถ้อยความและสุมเสียง เตือนนักศึกษาให้ระงับความรุนแรงร้อน ไม่ให้ดำเนินรอยตามแบบอย่างที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ และให้อดทน หน้าที่ของพวกเขาตอนนี้คือเล่าเรียน และค่อยเปลี่ยนแปลงสังคมในภายหลัง และพวกเขาไม่ควรปล่อยเรื่องบ้านเมืองให้เป็นหน้าที่ของผู้มีอำนาจรับผิดชอบไป

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเดือนมีนาคม 2513 เขาตำหนินักศึกษาที่จัดการชุมนุมประท้วงที่กระทรวงยุติธรรม เรื่องราวในกระทรวงยุติธรรมไม่ใช่หน้าที่ของพวกเขา³⁰ “เมื่อไหร่เกิดความบกพร่องในหน่วยงาน ผู้ที่จะทำหน้าที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือผู้ที่อยู่ในหน่วยงานนั้น ยกตัวอย่าง ถ้าศาลเดินไปผิดทิศผิดทาง ก็เป็นหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมจะแก้ปัญหานั้น” หนึ่งปีถัดมา เขาต่อนักศึกษาที่ทำการประท้วงในมหาวิทยาลัย นิสิตและอาจารย์จ้พฯ กำลังต่อสู้กับประภาสผู้เป็นอธิการบดีที่ตกลงขายที่ดินบางส่วนของมหาวิทยาลัยให้กับพวกฟ็องในราคาดูก ในการปราศรัยของภูมิพล นิสิตหาญกล้าเรียกร้องให้เขาเข้ามาดูแลเรื่องนี้ เขาตอบว่าพวกเขาควรต่อสู้กับการทุจริต แต่ในกรณีนี้ไม่ควรประท้วง แต่ควรนำเรื่องไปหาหรือกับนายกฯ แทน³¹ สองเดือนต่อมา ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นักศึกษาใจกล้ายื่นหนังสือเรียกร้องให้

²⁹ *Far Eastern Economic Review*, January 2, 1971.

³⁰ *Bangkok World*, March 8, 1970.

³¹ *Bangkok Post*, September 21, 1971.

ภูมิพลสั่งมหาวิทยาลัยให้รับผู้่านักศึกษารายหนึ่งที่ถูกไล่ออกกลับเข้ามหาวิทยาลัย เขาบอกให้นักศึกษามีเหตุผลมากขึ้น และคิดให้รอบคอบเสียก่อนจะทำอะไร

แต่สายเกินไป รัฐบาลกำลังหวั่นวิตกเมื่อประธานาธิบดีนิกสันจู่ๆ ก็สร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในกลางปี 2514 ก่อให้เกิดคำถามว่าใครคือมิตรคือศัตรูของประเทศไทยกันแน่ และสหรัฐฯ ยังคงเป็นพันธมิตรที่ยังพึ่งพาได้อยู่หรือไม่ เกิดวิวาทะทางการเมืองอันดุเดือดในกรุงเทพฯ นักศึกษาและผู้ใช้แรงงานประท้วงบ่อยขึ้น และรัฐสภาที่ประสบภาวะชวเนช โดยสมาชิกสภาจำนวนมากเห็นความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนตัวถนอมและประกาศได้เสียที

วันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 เมื่อเห็นอำนาจเริ่มหลุดจากมือ ถนอมและประกาศทำการ โคนล้มรัฐบาลตัวเอง เหตุการณ์ซ้ารอยปี 2501 รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีถูกยุบ มีการประกาศกฎอัยการศึก อำนาจไปอยู่ในมือสภาบริหารคณะปฏิวัติ ถนอมเผด็จอำนาจในฐานะนายกฯ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรัฐมนตรีต่างประเทศ ประกาศเป็นรองนายกฯ รัฐมนตรีมหาดไทย อธิบดีกรมตำรวจ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบกและผู้อำนวยการกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ตลอดจนเป็นประธานหรือรองประธานรัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชนอีกจำนวนมาก ทั้งสองริบแสดงความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ชาติและศาสนาด้วยความรวดเร็ว และอธิบายถึงความจำเป็นของการรัฐประหารเพื่อป้องกันภัยคุกคามทั้งในและนอกประเทศ

วังนึ่งเงียบ ลังเลที่จะแสดงการสนับสนุนที่ชัดเจน แต่ถนอมได้ชื่อว่าเป็นคน โปรดคนหนึ่งของภูมิพล และเมื่อเขาออกโทรทัศน์ เปิดจดหมายจากภูมิพลที่มานบนพานทอง ก็เป็นอันรู้กัน³² ภูมิพลไม่ได้ผลักดันให้มีรัฐธรรมนูญ อันที่จริง วังมีเหตุต้องให้การสนับสนุนถนอม เนื่องจากความปั่นป่วนวุ่นวายที่เพิ่มมากขึ้น ถนอมสัญญาที่จะนำความสงบเรียบร้อยกลับคืนมา ซึ่งนั่นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

การกระทำต่อๆ มาของถนอมมีแต่จะสุ่มไฟใส่ไฟในหมู่ประชาชน ไม่นานหลังจากนั้น เขาพยายามควบคุมอำนาจตุลาการ ซึ่งยังมีภาพคุณธรรมความดีงามและความเป็นอิสระ การประท้วงถนอมของนักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะ ภูมิพลที่สอองสามปีก่อนหน้านี้เลือกผู้พิพากษาศาลฎีกาสัญญา ธรรมศักดิ์เป็นองคมนตรี ก็คงจะวิตกกังวลอยู่หลังจาก ถนอมถูกบีบให้ออกจากตำแหน่ง ชัยอนันต์ สมุทรวนิชและ David Morell เขียนถึงชัยชนะครั้งนั้นว่า “นักศึกษาได้กลายมาเป็นพลังนอกระบบราชการที่เข้มแข็งที่สุดในประเทศ... โดยที่ผู้นำทหารและนักการเมืองไม่ทันได้สังเกต”³³ รัฐบาลคอยสร้างประเด็นให้นักศึกษาโจมตีเรื่องแล้วเรื่องเล่า ยังทำให้พวกเขาได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

ในปีถัดมา เศรษฐกิจถดถอย เงินเพื่อรุนแรง รัฐบาลลดรายจ่าย ทำให้นักศึกษาที่จบใหม่ไม่สามารถหางานทำได้ง่ายๆ อีกต่อไป ผลผลิตข้าวตกต่ำ ในปี 2516 ชาวกรุงเทพฯ ต้องเข้าแถวซื้อข้าวสารเป็นครั้งแรกในความทรงจำของพวกเขา

³² Benedict Anderson, “Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup,” *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, July-September 1990, 30.

³³ Morell And Chai-anan, *Political Conflict*, 144-45.

จากนั้นการประท้วงของผู้ใช้แรงงานก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก 34 ครั้งในปี 2515 เพิ่มขึ้นหลายร้อยครั้งในปี 2516 รวมผู้ใช้แรงงานเกือบถึง 180,000 คน สงครามกับพลท.ก็ทวีความเข้มข้นขึ้นด้วยเช่นกัน แต่ไปได้ไม่คึกัก รัฐบาลปฏิบัติการรุกรครั้งใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมาในเดือนมีนาคม 2515 ส่งกำลังทหาร 10,000 นายโจมตีทหารป่าของพลท.จำนวนหลักร้อยในบริเวณภาคเหนือตอนล่างและตอนบน มันเป็นหายนะ รัฐบาลสูญเสียทหารไปสองสามร้อยคน ขณะที่พลท.สูญเสียเพียงเล็กน้อย ปฏิบัติการรุกรครั้งต่อมาในเดือนตุลาคมก็ประสบความสำเร็จเหมือนเดิม ความล้มเหลวสองครั้งนี้อย่างที่ผ่านมามีชื่อว่าครั้งนี้ได้รับการรายงานผ่านสื่อ ผู้วิจารณ์บางคนเปรียบมันกับความล้มเหลวของสหรัฐฯ ในเวียดนาม โดยกำหนดว่าเป็นความคิดของณรงค์ กิตติขจร ลูกชายตัวแสบของถนอมและลูกเขยของประภาส

ณรงค์กลายเป็นสัญลักษณ์ของทุกสิ่งที่ผิดพลาดของรัฐบาล เขามีชื่อกระฉ่อนในเรื่องไม่สิ่งงาม เขาโหดเหี้ยม และทะเลาะทะเลาะกันกระเดียดไปทางประภาสมากกว่าพ่อ แต่ทั้งคู่ต้องพึ่งพาเขาในการควบคุมกองทัพที่แบ่งก๊กแบ่งพวกมากขึ้นทุกที กองทัพที่ได้รับการปรนเปรอด้วยงบประมาณมหาศาลจากรัฐบาลและสหรัฐฯ หัวโหดตัวลิบด้วยมีนายทหารระดับสูงล้นเกินและแบ่งพรรคแบ่งพวก มุ่งแต่จะหาประโยชน์ทั้งในการเลื่อนตำแหน่ง เงินทองและความทะยานอยากทางการเมือง ณรงค์ควบคุมกลุ่มที่มีอำนาจมากที่สุดและลือลั่นมากที่สุด เพื่อรองรับการขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และหลังจากนั้นก็เป็นที่หมายตา ตามที่เขาหวัง ความลือลั่นของเขาเป็นที่เกลียดชังในหมู่สาธารณชน ยกตัวอย่าง ในปี 2515 เขาดูแลหน่วยงานปราบปรามการทุจริตที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ ซึ่งเขาใช้เป็นเครื่องมือในการขยาดธุรกิจของตัวเอง และขู่กรร โชรกริดไล่คู่แข่ง ถนอมและประภาสปล่อยให้เขาทำตามที่ต้องการ เพราะพวกเขาก็ได้ประโยชน์ด้วย

ทหารกลุ่มอื่นในกองทัพก็มองหาโอกาสที่จะโค่นณรงค์ รวมถึงถนอมและประภาสด้วย คู่แข่งรายหนึ่งคือรองผบ.ทบ.กฤษณ์ สีวะรา ซึ่งเป็นทหารอาชีพและมีความคิดมากกว่าทหารส่วนใหญ่ กฤษณ์เก็บงำความทะเยอทะยานและผลประโยชน์ทางธุรกิจของเขาไว้ได้ดี เขาได้รับความไว้วางใจจากประภาสที่มอบหมายให้เขาปฏิบัติหน้าที่แทน ผบ.ทบ. ซึ่งกลายเป็นกุญแจสำคัญสู่การโค่นสามทหารราชลงจากอำนาจ

ในเดือนสิงหาคม 2515 นักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัยก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย(ศนท.) ขึ้นมาเพื่อประสานงานกิจกรรมทางการเมืองในระดับประเทศ โดยมีธีรยุทธ บุญมี นิลจิตพาศ เป็นผู้นำ ศนท.สามารถระดมมวลชนนับหมื่นลงสู่ท้องถนนได้ภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง งานแรกไม่ใช่การโจมตีรัฐบาล แต่เป็นญี่ปุ่น ธุรกิจของญี่ปุ่นครอบงำอุตสาหกรรมไทย และส่งออกสินค้าจำนวนมากมาขายไทย แต่ซื้อสินค้าจากไทยเพียงเล็กน้อย ศนท.จัดการคว่ำบาตรไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นเป็นเวลาสิบวัน ทำให้ได้รับคะแนนนิยมไปทั่วประเทศ

ตลอดปี 2515 ภูมิพลไม่แสดงท่าทีชัดเจนต่อการพุ่งแรงของนักศึกษาและผู้ใช้งาน และท่าทีคลุมเครือของเขาก็ทำให้พวกนั้นได้ใจ คนที่เข้าร่วมการประท้วงส่วนใหญ่เป็นพวกกลางๆ สนใจความเป็นธรรมทางสังคม ต่อต้านการกดขี่กำลังทหารของสหรัฐฯ และไม่พอใจการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ทว่าภูมิพลก็ไม่ได้อยู่ข้างพวกเขาชัดเจนนัก เพราะมีฝ่ายซ้ายเข้มข้นจำนวนหนึ่งอยู่ในหมู่พวกเขา แจกจ่ายเผยแพร่เอกสารมาร์กซิสต์และเหมาอิดส์ ภูมิพลและพวกกังวลว่าพวกนี้เป็นสายของพลท. ในการปราศรัยที่ธรรมศาสตร์ อันเป็นมหาวิทยาลัยที่ปรีดี พนมยงค์เป็นผู้ก่อตั้ง ภูมิพลแทบไม่ได้เอ่ยถึงความลือลั่นของรัฐบาลถนอมเลย ในขณะที่มุ่งเน้นไปยังประเด็นที่มีการ

กล่าวหาว่านักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายซ้าย และเขายังได้เผยถึงความรู้สึกเหยียดหยามอย่างลึกซึ้งที่เขา มีต่อ
ปัญหาชน³⁴

ปัจจุบันนี้ ดูเหมือนจะมีทฤษฎีใหม่ที่ว่าทุกสิ่งที่ได้สถาปนาลงหลักปักฐานไปแล้วจะต้องถูกทำลายชุด โคนด้วย
วิธีการรุนแรง เพื่อจะได้เกิดสิ่งใหม่ มันเป็นคำกล่าวที่แสดงสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของผู้ได้รับ
การศึกษาศึกษาสูง ทฤษฎีใหม่นี้มาจากต่างประเทศและมีอิทธิพลทางความคิดอย่างมาก... เราควรทำการศึกษาวิจัย
ทฤษฎีนี้เป็นพิเศษ เพื่อดูว่าการทำลายสิ่งเก่าเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีทั้งหมดหรือไม่... ยิ่งกว่านั้น คุณ
จะไม่มีหลักประกันว่าสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นจะดีแน่นอน... หลังจากพิจารณาแล้ว เห็นว่าความคิดสร้างสรรค์ที่แท้จริงนั้น
จะเกิดได้ด้วยวิธีการสันติเท่านั้น... เปิดโอกาสให้ทุกส่วนของสังคมและทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขสิ่งต่างๆ

ภูมิพลและรัฐบาลถือจริงจังกับขบวนการประท้วงของนักศึกษา-กรรมกร ในเดือนธันวาคม 2515 อาจจะช่วยการ
แนะนำของภูมิพล ถนอมพยายามลดแรงกดดันด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักร และให้มีสภา
นิติบัญญัติ แต่เหมือนปี 2511 รัฐธรรมนูญใหม่ยิ่งเสริมอำนาจแก่เขา สภานิติบัญญัติแห่งชาติมีสมาชิก 299 คนมาจากการ
แต่งตั้งทั้งหมด ซึ่ง 200 มาจากทหารและตำรวจ ที่เหลือ(ไม่ถึงหนึ่งในสาม)เป็นพลเรือน เช่นเดิม ฝ่ายบริหารกุมอำนาจ
เบ็ดเสร็จ

การคัดค้านทวีความเข้มข้น ท่ามกลางเศรษฐกิจที่ซบเซาและการประท้วงไม่หยุดหย่อน มีข่าวลือสะพัดว่าถนอม
ประกาศและณรงค์ตั้งใจจะประกาศให้ไทยเป็นสาธารณรัฐและกุมอำนาจโดยถาวร สองปีก่อนหน้านั้น ถนอมและประกาศ
ได้ละเมิดกฎหมายด้วยการไม่ยอมเกษียณออกจากตำแหน่งทหาร กล่าวกันว่าณรงค์ขู่ว่าตนเองจะเป็นประธานาธิบดีคน
แรกของประเทศไทย มันถือเป็นการหมิ่นกษัตริย์ ทำให้ก๊กกัณฑ์ ปราโมชต้องเรียกร้องให้รัฐบาลลาออก ตอนนี้นำประชาชน
เรียกถนอม ประกาศและณรงค์อย่างเปิดเผยว่า “สามทรราช”

ภูมิพลสงวนท่าที เขาย้ำกับนักศึกษาว่าควรเรียนหนังสือแทนที่จะออกมาประท้วง และปล่อยให้เรื่องบ้านเมืองเป็น
หน้าที่ของเจ้าหน้าที่ แต่เขาก็ยังวิจารณ์รัฐบาลโดยอ้อมๆ ในคราวหนึ่ง เขาถึงกับใช้ภาษามาร์กซิสต์ในการประกาศว่าการไว้
ที่ทำการของชาวบ้านเป็นปัญหาที่เร่งด่วนที่สุดของประเทศ

เวลานี้ กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่รู้จะดี ประชาชนกำลังกลายเป็นทาสในที่ดินภายใต้การกดขี่ของนายทุน
... ในระบบของเรา แต่ละคนมีที่ดินและที่อาศัย แต่ทั้งหมดกำลังถูกเปลี่ยนให้เป็นระบบฟิวคัลลิสต์ที่เลวร้ายของ
ยุโรปสมัยกลาง ที่มีการกดขี่เป็นลำดับชั้นลงไปจนถึงชั้นล่างสุด... ประชาชนเคยทำกินบนผืนดินของตน แต่ถูก
ซื้อไปโดยนายทุน ซึ่งก็รับเนื่องจากมีภาพลวงตาว่าเงินจะนำความสุขมาให้ แต่ในความเป็นจริง... เมื่อเงินหมด
พวกเขาก็ต้องขายแรงงานไปในราคาถูก และท้ายที่สุดก็กลายเป็นทาสของนายทุน³⁵

³⁴ Gray, *The Soteriological State*, 708.

³⁵ ภูมิพล, *Royal Addresses*, 72-74.

เกิดอุบัติเหตุอันหนึ่งเป็นชนวนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ วันที่ 29 เมษายน 2516 เฮลิคอปเตอร์ของ กองทัพภาคหนึ่งตกที่เขตสงวนรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นทหารสังกัดกลุ่มณรงค์ กิตติขจรที่ไปล่าสัตว์อย่าง ผิดกฎหมาย ไล่ยิงสัตว์จากบนเฮลิคอปเตอร์ เมื่อนักศึกษารามคำแหงเก้าคนถูกไล่ต้อนเนื่องจากตีพิมพ์บทความเสียดสีเรื่องนี้ สนท.ก็ระดมคนนับหมื่นทำการประท้วง รัฐบาลสั่งปิดมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ผิดพลาด เพราะมีแต่จะทำให้ นักศึกษามาร่วมประท้วงมากขึ้น นักศึกษา ผู้นำแรงงานและนักการเมืองฝ่ายค้านรวมถล่มรัฐบาล

การชุมนุมประท้วงและการรับมือของรัฐบาลบางส่วนกลายมาเป็นการแข่งขันอ้างความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รัฐบาลยืนยันว่านักศึกษามีแนวคิดที่ “ไม่เป็นไทย” และเอียงซ้าย หมายความว่าพวกเขาเป็นคอมมิวนิสต์ ไม่นับถือศาสนาและต่อต้านสถาบันกษัตริย์ นักศึกษาเดินขบวน ชูภาพภูมิพลและสิริกิติ์ หลายครั้งหันไปยิงสวนจิตรเพื่อร้อง เพลงสรรเสริญพระบารมี กระนั้นภูมิพลก็ยังไม่แสดงท่าที แต่นักศึกษาที่ทักว่าเขาให้การสนับสนุนพวกตนหลังจากที่เขา บอกให้ตำรวจระงับการใช้ความรุนแรงในระหว่างการประท้วงเดือนมิถุนายน และสั่งตั้งเต็นท์และแจกจ่ายอาหารแก่ผู้ ประท้วงที่วังสวนจิตร

ด้วยความหวั่นเกรงจะเกิดการรัฐประหารจากภายในกองทัพ ในเดือนกันยายน ประกาศแต่งตั้งกฤษณ์ สีวะราเป็น ผบ.ทบ. แต่ก็วางให้ณรงค์ควบคุมกำลังสำคัญทั้งหมดในกรุงเทพฯ เพื่อกันไม่ให้กฤษณ์คิดยึดอำนาจ 6 ตุลาคม ประกาศสั่ง จับกุมผู้นำนักศึกษา 13 คนรวมธีรยุทธในข้อหากบฏหลังจากพวกเขาแจกจ่ายใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ข่าวลือแพร่ สะพัดว่าพวกเขาถูกฆ่าตายแล้ว นักศึกษาและประชาชนพากันหลั่งไหลออกมาบนท้องถนน ชุมนุมประท้วงอย่างต่อเนื่อง หน้ารัฐสภา ที่ธรรมศาสตร์และสนามหลวง จุดชุมนุมสำคัญอีกแห่งคืออนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อันเป็นอนุสาวรีย์ที่พินุล สร้างขึ้นหลังจากการกำราบฝ่ายเจ้าในปี 2482 ตอนนั้นมันกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของระบอบรัฐธรรมนูญภายใต้สถาบัน กษัตริย์ และต่อต้านเผด็จการ ฐานการสนับสนุนของผู้ประท้วงแน่นอนหา ดูได้จากน้องชายของถนอมเอง นายพลตำรวจ เกษียรธการ พล.ต.ต.สง่า กิตติขจร ที่บอกในตอนนั้นว่า “ถ้าการเรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นการกบฏ ก็คงมีกบฏอยู่ราว 38 ล้านคนอยู่ในประเทศไทยเวลานี้”³⁶

สถาบันกษัตริย์ก็กลายเป็นจุดศูนย์รวมของการต่อสู้ นักศึกษาเรียกร้องว่า หากฐานะประมุขของกษัตริย์ได้รับการ รับรองในรัฐธรรมนูญเท่านั้น แล้วไหนล่ะรัฐธรรมนูญ? ถ้าไม่มีรัฐธรรมนูญ พวกเขาบอกว่า สามทราชม์มีความผิดข้อหา นิยมสาธารณรัฐและหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ด้วยการอ้างแบบนี้ คณะทหารจึงยากที่จะได้ว่านักศึกษาเป็นภัยต่อสถาบัน กษัตริย์ แต่มันก็ทำให้ภูมิพลถูกคาดหวังให้ต้องแสดงท่าที เขาไม่เคยเอ่ยปากต้องการรัฐธรรมนูญมาก่อนเลย

ด้วยการสนับสนุนอยู่ในที่ของกฤษณ์ วันที่ 13 ตุลาคม ผุ้ชนราว 400,000 คนชุมนุมกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และรัฐสภา ไม่ไกลจากสวนจิตร ผู้ชุมนุมชูภาพภูมิพลและสิริกิติ์ ชิมะร้องเพลงและสวดมนต์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอน นั้นไม่กระจ่างชัดในคำบอกเล่าฉบับต่างๆ ในภายหลัง โดยเฉพาะ(ด้วยความจงใจอย่างยิ่ง)เรื่องบทบาทของภูมิพล เพื่อลด การเผชิญหน้า อาจจะด้วยคำขอของภูมิพล เจ้าหน้าที่ปล่อยนักศึกษา 13 คนออกจากที่คุมขังชานเมืองกรุงเทพฯ ในเช้าวันนั้น

³⁶ Bangkok Post, October 9, 1973.

บ่ายวันนั้น ภูมิพลเรียกถนอมและประภาสเข้าพบ และดูเหมือนว่าพวกเขาจะรับปากว่าจะร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ หลังจากพวกเขาออกมา ภูมิพลก็เชิญตัวแทนนักศึกษาเข้าไปในวัง 13 คนที่ถูกปล่อยตัวยังกลับมาไม่ถึงในเมือง เป็นเวลากว่าหนึ่งชั่วโมง นักศึกษาก็กลับออกมารายงานว่าคณะทหารยินยอมที่จะให้มีรัฐธรรมนูญ

อันที่จริง ถนอมและประภาสได้ตกลงที่จะร่างรัฐธรรมนูญภายใน 12 เดือน³⁷ ฟังดูไม่น่าคล้อยตามนัก หลังจากบิดพลิ้วในเรื่องนี้มาตลอดเวลาหลายปี ไม่มีหลักประกันเลยว่าพวกเขาจะปฏิบัติตามคำพูด นักสังเกตการณ์บางคนเชื่อว่าภูมิพลให้ถนอมตกปากรับคำเพียงเพื่อให้ให้นักศึกษาเลิกการชุมนุม

คำบอกเล่าในภายหลังของวสิษฐ เดชกุญชร ผู้ใกล้ชิดภูมิพลและเป็นผู้ประสานกับนักศึกษาในขณะนั้น บ่งบอกว่าภูมิพลไม่ได้มีใจให้กับข้อเรียกร้องของนักศึกษาเลย วสิษฐเล่าว่าภูมิพลบอกพวกเขาว่ารัฐบาลใจกว้าง ให้มากกว่าที่พวกเขาขอแล้ว และพวกเขายังเด็ก ควรเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อาวุโส³⁸ เอกสารอื่นๆ บอกว่าภูมิพลมีท่าทีที่สั่งสอนมากกว่านั้นในการอธิบายว่าทำไมนักศึกษาจึงไม่ควรประท้วง “กระทั่งถึงที่ตลาดที่สุดก็ยังใช้เท้าเกาหัว มนุษย์ฉลาดกว่าลิง เพราะเราใช้มือเกาหัวและใช้เท้าเดิน ดังนั้นเวลาเรามีปัญหา เราควรใช้ปัญญาหาทางออกและไม่ควรใช้เท้า”³⁹

ถึงกระนั้น นักศึกษาก็คุกรุ่นเกรงและฮึกเหิมไปกับการได้พบภูมิพลเป็นการส่วนตัว พวกเขาออกจากสวนจิตรป่าวประกาศชัยชนะ และบอกให้ผู้ชุมนุมกลับบ้าน แต่ทว่าไม่ใช่ทั้งหมดของผู้นำนักศึกษาที่เข้าใจผลของการเข้าพบภูมิพล หรือเห็นคล้อยตามว่าเป็นชัยชนะที่แท้จริง สิบสองเดือนนั้นนานเกินไป และสามทศวรรษยังคงอยู่ในอำนาจ พวกเขาพยายามหาความชัดเจนและกำหนดท่าทีของขบวนการ โดยที่ผู้ชุมนุม 50,000 คนค้างคืนหน้าสวนจิตร ตัวแทนนักศึกษาสองคนเข้าวังเพื่อขอความชัดเจนจากภูมิพล และได้พบกับวสิษฐและผู้ใกล้ชิดอีกคนหนึ่งคือ มรว.ทองน้อย ทองใหญ่ ที่บอกภูมิพลไม่ให้พวกเขาเข้าพบอีก วสิษฐออกมาข้างนอกและอ้างถึงข้อตกลงระหว่างภูมิพลกับถนอมและประภาส หลังจากนั้น (เขาเล่าในภายหลัง) ผู้ชุมนุมไซโย โห่ร้อง ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี และเริ่มสลายตัว

ระหว่างสลายการชุมนุมตอนรุ่งสาง เกิดการปะทะ เนื่องจากการกระทบกระทั่งโดยไม่ได้ตั้งใจ หรือความเขม็งงวดเกินไปของตำรวจ หรือเป็นการขู่ข่มอย่างจงใจอย่างที่บางคนเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นคือตำรวจทุบตีนักศึกษาหลายคน เกิดความซุลมุนวุ่นวาย ตำรวจและทหารเริ่มระดมยิง ทำให้ผู้ชุมนุมอีกนับพันออกมาบนท้องถนน องค์กรสังหารทหารและรถถังให้ยิงใส่ฝูงชน ตัวเขาเองกราดยิงผู้ชุมนุมจากบนเฮลิคอปเตอร์ มีคนตายอย่างน้อย 70 คน แม้ว่าจะไม่เคยมีการยืนยันตัวเลขที่แท้จริง

37 วสิษฐ เดชกุญชร, ผู้ใกล้ชิดภูมิพลที่อยู่ในการพูดคุย ภายหลังจากรำลึกว่านานกว่านั้นคือ 18 เดือน *Nation*, April 28, 1982.

38 อ่างแล้ว ในการบรรยายเกี่ยวกับภูมิพล วสิษฐบอกว่าที่เกิดการปะทะเนื่องจากนักศึกษาไม่เชื่อคำแนะนำของภูมิพลที่ให้อยอมรับข้อเสนอของรัฐบาลที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญในช่วงปีถัดไป “พระองค์ชี้ให้ผู้นำนักศึกษาทราบว่าการร่างรัฐธรรมนูญได้ตกลงจะให้มากกว่าที่ร้องขอ... พระองค์ตระหนักว่าสถานการณ์มีการแบ่งขั้วระหว่างรัฐบาลที่มีแต่คนแก่เป็นส่วนใหญ่กับนักศึกษาที่เป็นเด็ก พระองค์แนะนำให้นักศึกษาควรพยายามใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ของผู้ที่แก่กว่า... เห็นได้ชัดว่า พวกเขามือออกมาสรางความวุ่นวาย และประสบความสำเร็จ”

39 *Far Eastern Economic Review*, October 18, 1974.

กฤษณ์ที่เฝ้ารออย่างอดทนเป็นพระเอกที่โผล่มาในตอนจบ ไม่ใช่กฤษณ์พล ด้วยแรงกดดันจากคณะรัฐมนตรี ถนอม และประกาศลาออกจากตำแหน่งในรัฐบาล แต่ไม่ยอมออกจากตำแหน่งในกองทัพ เมื่อพวกเขาสั่งเคลื่อนกำลังเพิ่มเติมเพื่อจัดการผู้ชุมนุม กฤษณ์ปฏิเสธและด้วยตอนนี้รับสายตรงจากกฤษณ์พล บังคับให้ทั้งสองลาออกจากทุกตำแหน่งและออกไปนอกประเทศ ประกาศกับณรงค์หนีไปได้หัววัน ถนอมไปสหรัฐอเมริกา กฤษณ์พลออกโทรทัศน์ ประกาศยุติความวุ่นวาย สั่งให้ผู้ชุมนุมกลับบ้าน เขาแต่งตั้งสัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรีและอธิการบดีธรรมศาสตร์เป็นนายกรัฐมนตรี วันถัดมา กฤษณ์นำผู้บัญชาการเหล่าทัพประกาศความจงรักภักดีต่อกฤษณ์พล

14 ตุลาคม 2516 เป็นตำนานนับแต่นั้น ทั้งในสำนึกของคนไทยและในเกียรติประวัติของกฤษณ์พลเอง สำหรับนักศึกษาในรุ่นนั้นและรุ่นถัดมา มันเป็นปรากฏการณ์การลุกฮือของประชาชน โคนล้มทรราชอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน “มันเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยยุคใหม่ที่มวลชนลุกฮือขึ้นต่อสู้กับชนชั้นปกครอง เรียกร้องเปลี่ยนแปลงผู้นำ” Joseph Wright นักประวัติศาสตร์กล่าว⁴⁰ พลังของประชาชนคือสิ่งที่การปฏิวัติ 2475 ขาดไป และการประท้วงในปี 2516 ก่อให้เกิดวีรชนมากกว่า 70 ราย

แต่ในประวัติศาสตร์บับทางการ กฤษณ์พลเป็นผู้ที่จู่โจมระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยแต่เพียงผู้เดียว แทนที่จะให้เครดิตกับการลุกฮือของประชาชน หนังสือและบทความต่างๆ ในภายหลังล้วนเชิดชูบทบาทของกฤษณ์พลในการต่อต้านเผด็จการ ปกป้องประเทศจากภายนอก

ไม่ว่าปรากฏการณ์นี้จะได้รับการบรรยายว่าอย่างไร เหตุการณ์ 14 ตุลาคมก็เป็นจุดสุดยอดอันใหม่ของอำนาจและความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์ เป็นครั้งแรกในรัชสมัยของเขา กฤษณ์พลนำตัวเองเข้าไปอยู่ท่ามกลางการเผชิญหน้าที่ตึงเครียดที่สุดครั้งหนึ่ง เขาทำด้วยตัวเองเป็นส่วนใหญ่ ด้วยวัย 46 และประสบการณ์ 27 ปีบนบัลลังก์ กฤษณ์พลไม่มีเจ้าเก่าๆ เขียวลากดินคอยชี้แนะเขาอีกต่อไปแล้ว เขามีประสบการณ์คร่ำหวอดมากกว่าใครเกือบทั้งหมดทั้งในและนอกวัง ประเด็นปัญหาที่เขาต้องขบคิดไม่ซับซ้อนและด้วยเครือข่ายที่กว้างขวางของแหล่งข้อมูลที่จงรักภักดี เขามีเวลาใคร่ครวญหนทางต่างๆ เป็นเดือน การรัฐประหารปี 2514 เผยให้ทุกคนได้เห็นถึงปัญหาของอำนาจกองทัพที่ไร้การท้าทาย ซึ่งกฤษณ์พลก็ยอมรับ ในปี 2515 และต้นปี 2516 ความฉ้อฉลของรัฐบาลถูกแบให้ทุกคนเห็นอย่างถล่มทลาย ความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ของนักศึกษา ความกระหายในประชาธิปไตยของพวกเขา และการได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะมองเห็น ได้ชัดเจน กระทั่งกองทัพเองก็เต็มกลิ่นกับสามทรราช

ที่ชัดเจนพอกันก็คือ ต้นเดือนตุลาคมมีความเป็นไปได้อย่างมากที่จะเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง กระนั้น กฤษณ์พลก็ยังออกโรงสนับสนุนรัฐบาลและแทบไม่สนองข้อเรียกร้องของนักศึกษา ถนอมกับประกาศยังคงอยู่ในอำนาจ และมีการรับปากที่จะมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในอีกตั้งหนึ่งปี ทั้งหมดนี้บ่งบอกว่ากฤษณ์พลไม่ได้มองว่าถนอมกับประกาศเป็นปัญหาสูงสุด และความพยายามของเขาในการสยบนักศึกษาด้วยเงื่อนไขที่เลือนลอมมีส่วนช่วยนำไปสู่ความรุนแรง หลังจาก

⁴⁰ Wright, Balancing Act, 211.

กองทัพฆ่าผู้ชุมนุมไปแล้วหลายสิบคน เขาถึงขั้นมาจัดการสามทหารอย่างชัดเจน บทวิเคราะห์ชิ้นหนึ่งในช่วงนี้ระบุว่า “การแทรกแซงอย่างเปิดเผยของเขาในเหตุการณ์ตุลา 2516 เพื่อยุติความวุ่นวายนั้น... ควรมีความเข้าใจว่าเป็นความจำเป็น สำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อย ไม่ใช่สนับสนุนการปฏิรูปทางสังคม-การเมืองในสังคมไทย อย่างที่นักปฏิรูปเลือกที่จะ ดีความ”⁴¹

ภูมิพลกลายเป็นวีรบุรุษประชาธิปไตย จากวีรกรรมที่ตราตรึงหัวใจประชาชน(และนักศึกษา) เขาให้นักศึกษาเข้า พบ เท่ากับขอให้พวกเขาอยู่ในสถานะที่ต่อรองคณะทหารได้ เขาเปิดวงให้ผู้ชุมนุมเข้ามาหลบภัยเมื่อเกิดการยิง และเขา เห็นชอบกับกฤษฎีกาที่จะขับทหารออกไป

แต่ด้วยการอ้างตนเป็นตัวแทนความต้องการของประชาชนในงานนี้ ภูมิพลรองรับความชอบธรรมการเคลื่อนไหว ของนักศึกษาและพลังอำนาจทางการเมืองของมวลชน นั่นทำให้เขากระอักกระอ่วน ในการพบกับกลุ่มผู้นำนักศึกษาหลัง เหตุการณ์ 14 ตุลา เขาอบรมว่า (กลับไปสู่มาดพระอรียะ) พวกเขาควรควบคุมตัวเอง “ยกตัวอย่าง เมื่อเราโกรธ เราใช้ พลังงานมากที่อาจสูญเปล่าไปและไม่ได้ใช้ประโยชน์ เนื่องจากไม่สามารถกำกับด้วยปัญญาหรือความรู้ชอบชั่วดี ความ โกรธจึงผลาญพลังงานไป เพราะเวลาโกรธ จิตใจของเราขุ่นมัว”⁴²

-----

⁴¹ William Bradley, David Morell, David Szanton, Stephen Young, *Thailand, Domino By Default?* (Athens, Ohio: Ohio University, 1978), 21.

⁴² Gray, *The Soteriological State*, 717.